

BARTIS ELŐD

Ügyleti képviselet a XX. század eleji magyar polgári törvénykönyvtervezetekben

Conventional Representation in the Drafts of Hungarian Civil Code of the Early 20th Century

Abstract: The objective of the present study is to present the rules of conventional representation in the drafts of Hungarian Civil Code of the early 20th century. These drafts were the first attempts to codify Hungarian private law rules. Although the draft of civil code, which was published after 1900 and went through five versions, was not finally adopted by the Hungarian legislature, it nevertheless represents a significant milestone in the development of Hungarian private law. The drafts have had a significant impact on the critical study of Hungarian private law and later served as a model for the Civil Code of 1959 and the current Hungarian Civil Code. The rules on the representation of drafts have also largely influenced the conception of representation in later codes, especially the rules on agency contracts. Accordingly, the analysis of these rules is important not only from a legal-historical point of view but also for a better understanding of the law in force.

Keywords: representation, mandate, codification, civil law

Összefoglaló: A jelen tanulmány célja a XX. század eleji magyar polgári törvénykönyvtervezetekben foglalt ügyleti képviseletre vonatkozó szabályok ismertetése. Ezek a tervezetek az első kísérletek voltak a magyar magánjogi szabályok kodifikációjára. Bár az 1900 után megjelent, öt szövegváltozatot megélt polgári törvénykönyvtervezet a magyar jogalkotó végül nem fogadta el, mégis jelentős mérföldkővet képez a magyar magánjog fejlődésében. A tervezetek jelentős hatással voltak a magyar magánjog kritikai művelésére, és később az 1959. évi Polgári törvénykönyv és a hatályos magyar Polgári törvénykönyv modelljeként szolgáltak. A tervezetek képviseletre vonatkozó szabályai nagymértékben meghatározták a későbbi törvénykönyvek képviseleti felfogását is, különösen a megbízási szerződés szabályait. Ennek megfelelően ezen szabályok elemzése nemcsak jogtörténeti szempontból, hanem a hatályos jog alaposabb megértése szempontjából is jelentős.

Kulcsszavak: képviselet, megbízás, kodifikáció, polgári jog.

1. Bevezetés

A XX. század elején gyakorlatilag Magyarország volt az egyetlen olyan állam a kelet-közép-európai térségben, amely nem rendelkezett írott polgári törvénykönyvvel,¹ és

1 Moldvában 1817-ben (Codul Calimach), Szerbiában 1844-ben, az újonnan megalakult Romániában 1864-ben fogadtak el polgári törvénykönyveket, a Habsburg Birodalomhoz tartozó horvát, szlovén, cseh területeken pedig az osztrák Polgári törvénykönyv volt hatályban már a XIX. század elejétől. VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció*

még mindig a régi, szokásjogon alapuló, úgynevezett történelmi magánjog volt hatályban. Mindez annak ellenére, hogy a Polgári törvénykönyv megalkotását már az ősiség eltörléséről szóló 1848. évi XV. törvénycikk előirányozta.² Az 1848–49-es forradalom leverését követően, az osztrák neoabszolutista hatalom által hatályba léptetett osztrák Polgári törvénykönyvön (Optk.) keresztül számos jogintézmény honosodott meg a magyar jogban,³ egyebek mellett a képviselő első átfogó szabályozását is az Optk. valósította meg. Ennek hatálya, legalábbis Magyarország területén, azonban csak rövid életű volt (1853–1861).⁴

Az 1867-es osztrák–magyar kiegyezés a polgári kodifikációnak is kedvező környezetet teremtett, így elkezdődhetett a már 1848-ban előirányozott kodifikációs tevékenység. Szladits Károly az első magyar polgári kodifikáció történelmében két korszakot különböztetett meg: résztervezetek és az egységes kódex előkészítésének korát. A következő résztervezetek születtek: Hoffmann Pál, általános rész (1871); Győri Elek, általános rész (1890); Halmossy Endre, dologi jogok (1882), Apáthy István, kötelmi jog (1882); Teleszky István, öröklési jog (1882); Grosschmid Béni, Králik Lajos, Sipőcz László és Győry Elek, házassági jog (1891). A polgári törvénykönyv első egységes tervezete 1900-ra készült el *Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete* címmel. A második normaszöveg 1913 tavaszán jelent meg, amelyet, némi átdolgozás után, Balogh Jenő igazságügyi miniszter 1913 októberében az Országgyűlés elé terjesztett (harmadik szöveg). Ezt a szöveget az 50 tagú parlamenti különbizottság dolgozta át, és 1915-ben új szövegben az Országgyűlés elé terjesztették (negyedik szöveg). Az első világháború eseményei azonban lehetetlenné tették a tervezet megvitatását. 1922-ben Szász Béla vezetésével elkezdődött a negyedik szöveg teljes átdolgozása, melynek eredményeképp 1928-ban a tervezet *Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Törvényjavaslata* címen terjesztették az Országgyűlés elé (ötödik szöveg). Fontos kiemelni a tervezetekhez kapcsolódó bő anyaggyűjteményt (jegyzőkönyvek, indoklások, bírálati anyagok, indítványok), amely fejlesztőleg hatott a magyar magánjog kritikai művelésére. Bár az első magyar kodifikációs munkák során elkészült tervezetek a végső célt nem tudták megvalósítani, hiszen különböző okok miatt végül nem került elfogadásra a

történetéből, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2022, 85.

2 „Az ősiség eltörlése ezennel elvileg kimondatván, rendeltetik: 1. § A ministerium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni, és ezen törvénykönyv javaslatát a legközelebbi országgyűlés elibe terjesztendi.”

3 BALOGH Judit: *A magánjog átalakításának 1848-as kísérlete és az osztrák jog uralma*, Jogtudományi Közlöny, 1999/10, 409–416, 412.

4 Erdélyben az Optk. hatályon kívül helyezésére csak közel kilenc évtized múlva került sor. Észak-Erdélyben a történelmi magyar jog fokozatos visszavezetése révén helyezték hatályon kívül, amely 1942-ben zárult le. Dél-Erdélyben a román állam az 1943. évi 389. törvénnyel kiterjesztette az addig vitatott és meghaladottnak tartott okiráltsági jogot a Kárpátokon túli Romániára és kizsorította az Optk. alkalmazását. Vö. VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = Ad salutem civium inventas esse leges: Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019, 170–171.

polgári törvénykönyv, mégis a magyar magánjog egyik mérföldkövének számít,⁵ számos, korunk jogtudománya számára is érdekes és akár hasznosítható megoldással szolgálhat.

Jelen tanulmányban a tervezetek ügyleti képviseletre vonatkozó szabályait kívánjuk bemutatni, főként a képviselet általános szabályaira és az ügyleti képviselet legtipikusabb formájának számító megbízási szerződésre összpontosítva. Az elemzés során kitérünk a korabeli szakirodalom által megfogalmazott kritikai észrevételekre, utalva helyenként a joggyakorlatban is megszilárduló álláspontokra. Mivel a polgári törvénykönyvtervezetek képviseleti szabályai az éppen hatályba lépett (1896) német Polgári törvénykönyv (BGB) és a pandektajog hatását mutatták, amelyek között relatíve kevés volt az eltérés, nem vizsgáljuk külön-külön az egyes tervezeteket, hanem elsősorban az 1900-ban közzétett Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének első szövege („1900. évi törvény”) képezi az elemzés tárgyát, a többi szövegváltozat kapcsán csak az eltéréseket emeljük ki.

2. A képviselet általános szabályai

Az 1900. évi törvény negyedik rész („Kötelmi jog”), első cím („Szerződés”) nyolcadik fejezete tartalmazta a képviseletről szóló általános szabályokat (1006–1026. §), majd a tizenharmadik címbe kerültek szabályozásra az ügyvitel fajtái, a megbízási (1659–1677. §) és megbízási nélküli ügyvitel (1678–1692. §). Rendszertani szempontból a törvénytervezetek közül csak a magánjogi törvényjavaslat (a továbbiakban mjt.) hozott változást annyiban, hogy a képviseletről szóló hetedik fejezetet három alcímre bontotta a következők szerint: 1. Általában; 2. Képviselet meghatalmazás alapján; 3. Álképviselő.⁶ Ahogy arra a tervezethez kapcsolódó indoklásban is rámutatnak a szerkesztők, a tervezet a német Polgári törvénykönyv megoldását véve alapul élesen elkülöníti a megbízást a meghatalmazástól. Előbbit a szerződések között, utóbbit a kötelmek általános részében, mint egyoldalú jogügyletet tárgyalja.⁷

Az 1900. évi törvény 1006. §-a a közvetlen képviselet elvét rögzítette: „Oly szerződés alapján, melyet valaki mint másnak a képviselője ennek nevében képviseleti jogának határai között köt, a képviselt van jogosítva és kötelezve. A képviselői minőség külön kiemelése nem szükséges, ha az a körülményekből felismerhető.” A második bekezdés értelmében a képviselőnek nem kellett kifejezetten kijelentenie, hogy képviselői minőségben jár el és kit képvisel, a követlen joghatások akkor is beálltak, ha a körülményekből felismerhető volt

5 Vö. SZLADITS Károly: *A magyar magánjog fogalma, fejlődése és tudománya = Magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog. I. kötet*, szerk. SZLADITS Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941, 98–100; VERESS: *Fejezetek..., i. m.*, 109–112.

6 Igaz, már az 1900. évi törvény indoklásában kiemelték, hogy a tervezet 1006–1012. §-ai a képviselet általános szabályait tartalmazzák, míg a 2013–2022. §-ok a képviselet csak egyik nemére, a meghatalmazáson alapuló – önkéntes – képviseletre vonatkoznak. *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet*, Kötelmi jog, Grill Károly Cs. és Kir. Üdv. Könyvkereskedése, Budapest, 1901, 175.

7 *Uo.*, 176.

a képviselet ténye.⁸ Ahol ez az akarat hiányzott vagy nem volt felismerhető, az 1008. § értelmében a képviselő személyesen vált jogosulttá és kötelezetté.

Az 1900. évi törvény 1008. §-a alapján ugyanis „A ki a szerződés megkötésénél nem teszi felismerhetővé, hogy más nevében, vagy hogy kinek a nevében jár el, a szerződés alapján személyesen van jogosítva és kötelezve”. A közvetlen képviselet elvének kijelentése mellett tehát a tervezet a *közvetett képviselet* esetét is szabályozta, igaz, annak csak akaratlan formáját. A képviselő a képviselt javára és számlájára jár el, a szerződést saját nevében köti meg, viszont ez utóbbi nem szándékos.⁹ A tervezet indoklása alapján a „tulajdonképpeni közvetett képviselet” alatt az az eset értendő, amikor a más részére eljáró személy megbízása éppen arra vonatkozik, hogy a szerződést a megbízó részére ugyan, de a saját nevében kösse meg. Tekintettel arra, hogy a közvetett képviselet intézményének „székhelye” a kereskedelmi jogban van, a tervezet ezt az esetet nem kívánta szabályozni.¹⁰ Az 1900. évi törvény 1008. § második bekezdése az 1875. évi kereskedelmi törvény (kt.)¹¹ magánjogi viszonyokra gyakorolt hatását tükrözi, ugyanis egyértelműen a kt. 374. § második bekezdéséből inspirálódott. Ez alapján, ha a képviselt „a szerződést képviseltje nevében akarta vagy tartozott megkötni, az annak alapján a másik fél ellen támasztható követelés a képviselőnek a képviselthez való viszonyában s az előbbinek hitelezőivel szemben engedményezés nélkül is a képviselt fél követelésének tekintendő”. A tervezet ekképp kívánta a képviselt védelmét biztosítani a képviselő hitelezőivel szemben. A szerződő harmadik féllel szemben a képviselő követeléseit csak az után érvényesíthette, miután a képviselő azokat neki engedményezte.¹² A későbbi tervezetekben részben módosult a 1008. § második bekezdésének szövege, kikerült belőle ugyanis a képviselő akaratára mint ellenőrizhetetlen benső szándéokra történő utalás.¹³ Az 1913. évi törvény 793. § második bekezdése, illetve a mjt. 1023. § második bekezdése már a következőképp rendelkezett: „Ha azonban a szerződést a képviselt részére kötötte, vagy a közte s a képviselt között fennálló jogviszonynál fogva ennek részére volt köteles megkötni, vagy ha a másik félnek a szerződészerű ellenértéket a képviseltnak a vagyonából szolgáltatta [...]”.

A képviselő cselekvőképessége kapcsán az 1900. évi törvény 1009. §-a úgy rendelkezett, hogy akár szerződéskötésben korlátozott személy is lehet képviselő, és ebben a minőségben hatályosan köthet szerződést. Az indoklás szerint a kiskorúnak vagy a gyámság alatt álló személynek adott meghatalmazás a képviselő beleegyezése nélkül is érvényes volt, hiszen ez olyan egyoldalú jogügylet, amelyből kötelezettség nem, „csupán az a jogi előny származik, hogy a meghatalmazót jogi hatállyal képviselheti”.¹⁴ A meghatalma-

8 Uo., 163.

9 NEMESSÁNYI Zoltán: *Közvetett képviselet – közvetlen kapcsolatok*, PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2009, 91–92.

10 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez*, III. kötet, i. m., 167.

11 1875. évi XXXVII. törvénycikk.

12 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez*, III. kötet, i. m., 166–167.

13 Az erre vonatkozó kritikát Almási Antal fogalmazta meg. ALMÁSI Antal: *Jogügyletek a Tervezetben*, Ügyvédek Lapja, 1902/17, 5–7, 6. A bíráló bekerült a tervezet bírálati anyagába is. Lásd *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főelőadomány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag*, VI. kötet, Grill Károly Cs. És Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1905, 141.

14 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez*, III. kötet, i. m., 168.

zás alapját képező jogügylet (általában megbízás, szolgálati, társasági) megkötéséhez azonban esettől függően volt eldöntendő, hogy szükséges-e a törvényes képviselő beleegyezése.¹⁵ A mjt. kiegészítette ezt a szabályt azzal, hogy a 12 évnél fiatalabb gyermekekre is vonatkozhat, ha a szükséges értelmes akaratelhatározásra képes (mjt. 1024. § második bekezdés).

Az 1900. évi törvény képviseleti koncepciójának alapvető dogmatikai elve a német szakirodalom által kidolgozott és a legtöbb európai jogrendszerben uralkodóvá váló ún. „*képviseleti elv*” (Repräsentationstheorie), mely értelmében a képviselő köti meg, de a jogrend azt úgy tekinti, mintha a képviselt kötötte volna meg, ezért a jogügylet következményei a képviselet személyében állnak be. Másik fontos következménye a képviseleti elvnek, hogy a jogügyleti akarat kérdései a képviselő személyében vizsgálandók meg.¹⁶ Mivel a képviselő által megkötött szerződés esetén a képviselő akarat helyettesíti a képviseltét, az 1900. évi törvény szerint *a szerződési akarat hiányait*¹⁷ (szinlelés, tévedés, megtévesztés, fenyegetés) és *valamely körülmény tudását vagy nem tudását*¹⁸ a képviselő személye szerint kell megítélni. Ha azonban a képviseleti jog forrása meghatalmazás és a szerződés megkötését illetően a képviselt utasításokat adott, mindezeket a képviselt személye szerint kell elbírálni (1900. évi törvény 1010. §).¹⁹ A rendelkezés forrása a BGB 166. §-a, amely főszabály szerint a képviselő tudatállapotát vizsgálja az akarathianyok és bizonyos körülmények ismerete tekintetében, és csak abban az esetben a képviseltét, amikor a képviselő meghatalmazás alapján a képviselt utasításai szerint járt el, olyan körülmények tekintetében, amelyekről a képviselt tudott vagy tudnia kellett volna. A tervezet ezt a kivételt bővítette ki abban a vonatkozásban is, hogy az akarat hiányai megítélése kérdésében általában is figyelembe veendő a képviselt személye.²⁰ Almási Antal e szabállyal kapcsolatosan rámutatott, hogy a törvény 1010. §-ának szó szerinti értelmezése alapján bármilyen utasításadás esetén az

15 *Uo.*, 168.

16 KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve*, Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1907, 114.

17 „*A jogtudó meghatalmazott által aláírás előtt el nem olvasott oly írásbeli nyilatkozat, amely a felek közötti megállapodással nem ellentétes, a meghatalmazott kötelezi akkor is, ha a meghatalmazott annak az elolvasását elmulasztotta is.*” Kúria, 1933. április 26-i VI. 5482/1931. sz. döntvénye, idézi SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi döntvénytár, XXVI. kötet*, Franklin Társulat, Budapest, 1934, 112–113.

18 „*[...] mert a fél által megbízott képviselőnek tényei olybá veendőek, mintha azok magától a féltől származnának, minélfogva az alperes nem hozhatta fel sikerrel védelmére azt, hogy képviselőjének helyettesétől nem nyert értesítést a közadós ellen vezetett végrehajtás foganatosításáról.*” Kúria, 1901. november 27-én 2469/1901. sz. döntvénye, idézi GRECSÁK Károly (szerk.): *Új döntvénytár. A Magyar Kir. Curia, Kir. Itélőtáblák, nemkülönben más legfelsőbb foku ítélőhatóságok elvi jelentőségű határozatai. VII. kötet*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1911, 93–94.

19 1900. évi tervezet, 1010. §: „*Az a kérdés, hogy a képviselő által kötött szerződés hatálya a szerződési akaratnak a 985–987., 991. §-okban említett hiányai, vagy valamely körülmény tudása vagy vétkes nem tudása által mennyiben van érintve, rendszerint a képviselő személye szerint, meghatalmazáson alapuló képviseletnél azonban, a mennyiben a képviselt (meghatalmazó) a szerződés megkötésébe utasításadás által befolyt, az utóbbinak személye szerint bírálendő el.*”

20 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, i. m.*, 170–174; *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főléadvány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag, VI. kötet, i. m.*, 147.

akarathiányok és a rosszhiszeműség kérdését a képviselt személyében kellene megítélni. Véleménye szerint azonban az utasításadásnak okozati összefüggésben kell lennie az akarathiánnyal vagy a rosszhiszeműséggel.²¹ A tervezet további tárgyalását előkészítő értekezletek során bár azon a véleményen voltak, hogy a tervezet szövege tulajdonképpen azt mondja ki, amit Almási kifogásolt, a tervezet második szövegét mégis Almási javaslata szerint pontosították azzal, hogy az akarathiány, illetve a körülmények tudásának vagy vétkes nem tudásának az utasítás körében kell előfordulnia (1913. évi törvény 795. §; mjt. 1025. §). Ugyanakkor külön bekezdésekre bontották a szöveget: az első az akarat hiányaira vonatkozott, a második a körülmények tudására vagy vétkes nem tudására, viszont mindkettő esetében a szabályok ugyanazok maradtak.

Az *önszerződéssel* kapcsolatosan az 1900. évi törvény úgy rendelkezett, hogy a képviselő „nem köthet” szerződést a képviselt nevében önmagával vagy úgy, mint a szerződő harmadik személy képviselője, kivéve, ha erre a képviselt kifejezetten meghatalmazta, illetve kötelezettség teljesítése esetén (1900. évi törvény 1011. §). A kivételek magyarázata, hogy ezekben az esetekben az érdekellentét veszélye alacsony.²² Az indoklás szerint a „nem köthet” szókapcsolat egyértelműen jelzi, hogy e szabály megsértésének szankciója a semmisség.²³ Felmerült azonban, hogy bizonyos esetekben a képviselt szempontjából előnyösebb, ha javára értékesítheti az így megkötött szerződést. Az álláspont mindenestre az volt, hogy a szövegből egyértelműen ki kell tűnjön a szankció.²⁴ A tervezet második szövegében már a „nem köthet” kifejezést helyettesítették a „*képviselési jog nem terjed*” szófordulattal (1913. évi törvény 796. §), amely egyúttal a szankció megváltoztatását is jelentette, hiszen a képviselési határainak túllépésével kötött jogügyletet a képviselt utólag jóváhagyhatta (1913. évi törvény 805. §). A mjt. szövege már csak annyiban változott, hogy a kivételek sora bővült azzal az esettel, amikor maga a törvény engedi meg az önszerződést (mjt. 1026. §).

Az 1900. évi törvény 1013–1022. §-ok a meghatalmazáson alapuló képviselet részletszabályait tartalmazták. A meghatalmazáson alapuló képviseletet az indoklásban még „*önkéntes*” képviseletnek is nevezik, amelyek tulajdonképpen az ügyleti képviselet fogalmát merítik ki.²⁵

A *meghatalmazás alakját* illetően az 1900. évi törvény még nem írt elő semmilyen alakszerűséget. Amennyiben a törvény másképp nem rendelkezett, a meghatalmazó bármilyen alakban tett nyilatkozata elegendő volt, amelyet vagy meghatalmazotthoz, vagy a harmadik személyhez intézett (1900. évi törvény 1013. §). Különös alakszerűséget akkor sem követelt meg, ha arra a jogügyletre, amelyre a meghatalmazás szólt, alakszerűséghez volt kötve.²⁶ A mjt. már megkövetelte ez utóbbi esetben a különös for-

21 ALMÁSI: *Jogügyletek...*, i. m., 6.

22 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez*, III. kötet, i. m., 175.

23 *Uo.*, 174.

24 *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főlőadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag*, VI. kötet, i. m., 147.

25 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez*, III. kötet, i. m., 175.

26 A bírói gyakorlatban ez a kérdés főként az ingatlanelidegenítő ügyekben merült fel. A korabeli joggyakorlat abba az irányba mutatott, hogy a meghatalmazáshoz nem szükséges az ingatlanelidegenítő jogügylet érvényességéhez megkívánt alakszerűség. SZLADITS Károly: *Magánjogi tényállások = Magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog. I. kötet*, szerk. SZLADITS

mát, azzal a megjegyzéssel, hogy a meghatalmazás alaki hibáját a képviselt bármilyen módon és alakban nyilvánított jóváhagyása pótolja (mjt. 2027. §).²⁷ A meghatalmazás mint mindenképpen valakihez címzett (meghatalmazott vagy harmadik személy) jogügylet koncepciójáról már a második szöveg lemondott, amiatt, hogy a meghatalmazást más módokon is ki lehet fejezni, például közhírré tétel vagy hatóságához való bejelentéssel.²⁸

Az 1900. évi törvény nem szabályozta az *általános és különös meghatalmazást*, a meghatalmazás terjedelmének tekintetében maga a meghatalmazó nyilatkozata vagy a meghatalmazás alapjául szolgáló jogügylet volt az irányadó (1900. évi törvény 1014. §). Egyes jogrendszerek kiemelik fontosabbnak vélt jogügyleteket, amelyekkel kapcsolatban megkövetelik a különös vagy kifejezett meghatalmazást azzal a céllal, hogy ne tudják kiterjeszteni a meghatalmazást olyan esetekre, amelyekre a meghatalmazó nem gondolt. A tervezet szerkesztői ellenben úgy vélték, hogy ezt a jogalkotói célt nem lehet megvalósítani bizonyos jogügyletek taxatív felsorolásával, ugyanis a gyakorlatban sokszor éppen ezeket a jogügyleteket belefoglalják az okiratmintákba, abból a megfontolásból, hogy ha a helyzet megkívánná, ne kelljen újabb meghatalmazást kiállítani. Másrészt, véleményük szerint nem lehet absztrakt módon egyes jogügyleteket fontossági kategóriákba besorolni, hiszen esetről esetre változhat egy jogügylet fontossága.²⁹ Az 1900. évi törvény 1014. §-ában található rendelkezések még a második és harmadik szövegben megtalálhatók, ellenben a mjt. azokat már nem tartotta meg. A szakirodalom és a joggyakorlat ettől eltekintve továbbra is megkülönböztette az általános (mindennemű ügyletre vagy ügyletek bizonyos nagyobb csoportjára vonatkozó) és különös (egyedileg meghatározott ügylet kötésére irányuló) meghatalmazás fogalmát.³⁰

A tervezetek kifejezetten foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy mi a sorsa a harmadik személlyel kötött szerződésnek, ha *a meghatalmazás semmis vagy megtámadható*. Az 1900. évi törvény 1015. §-a alapján „*a meghatalmazásnak 985–987., 991. §-ok³¹ szerinti semmissége vagy megtámadhatósága a meghatalmazott által harmadik személyek kötött szerződés semmisségét vagy megtámadhatóságát csak azon előfeltételek fennforgása esetén vonja*

Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941, 325.

27 Besnyő Bernát rámutatott e rendelkezés ellentmondásosságára: a meghatalmazás és jóváhagyás teljesen egyenértékű aktusok, és semmi értelme nincsen annak, hogy az egyik formához legyen kötve, amikor a másik e formához kötve nincsen. Javasolta német mintára a meghatalmazás formakötöttségének elengedését. BESNYŐ Bernát: *A képviselő Magyarországi magánjogi törvénykönyvének javaslatában*, Polgári Jog, 1930/9, 436–447, 444.

28 *Indoklás a polgári törvénykönyv javaslatához, III. kötet. Kötelmi jog*, Grill Károly Cs. és Kir. Udvar. Könyvkereskedése, Budapest, 1914, 51. Meszlény Artúr a második szöveghez fűzött bírálatában továbbra is célszerűnek tartotta volna kimondani, hogy a meghatalmazás címzett jogügylet, hiszen még ha a meghatalmazotthoz is lett intézve, akkor is a megbízó harmadik személynek irányozott egyoldalú nyilatkozata. MESZLÉNY Artúr: *Szerződés = Bíráltó vélemények a polgári törvénykönyv törvényjavaslatáról, III. füzet, Kötelmi jog első fele*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1914/59–62, 5–54, 48. Ugyanezt a véleményt képviselte Besnyő Bernát. Lásd. BESNYŐ: *i. m.*, 439.

29 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, i. m.*, 179–180.

30 SZLADITS: *Magánjogi tényállások...*, *i. m.*, 326.

31 Szinleg kötött szerződés, nem komolyan tett szerződési nyilatkozat, lényeges tévedés, csalárd megtévesztés vagy jogellenes fenyegetés.

maga után, a melyek mellet a harmadikkal kötött szerződés, ha azt személyesen kötötte volna meg, az idézett §-ok szerint semmis vagy megtámadható volna". A harmadik személlyel kötött szerződés tehát csak akkor semmis, ha a harmadik személy a meghatalmazás színlegességét vagy nem komoly voltát a szerződés megkötésekor ismerte, illetve csak akkor megtámadható, ha a harmadik személy a meghatalmazás adása során felmerülő tévedésről, megtévesztésről vagy fenyegetésről a szerződés megkötésekor tudott vagy éppen ő maga okozta. A BGB megoldásával ellentétben a tervezet alkotói nem tartották méltányosnak, hogy a meghatalmazás fenti okok miatti semmissége vagy megtámadhatósága folytán a jóhiszemű harmadik személyek hátrányt szenvedjenek, és a joghatások tekintetében el kívánták határolni ezeket az eseteket attól, amikor a képviselő meghatalmazás nélkül jár el, vagy a szerződés a meghatalmazó cselekvőképességének hiánya vagy korlátoltsága miatt semmis.³² A szerződés semmissége esetén a jóhiszemű harmadik személy egyrészt a meghatalmazótól,³³ másrészt a meghatalmazottól³⁴ is kérheti a szerződéskötésből eredő kárának megtérítését.³⁵ A második szövegváltozattól kezdődően a szabályt kiegészítették azzal, hogy ilyen esetben a megtámadást a harmadik személlyel szemben kell gyakorolni. A későbbi szövegváltozatokban a megfogalmazáson finomítottak, viszont az alapkoncepció a mjt.-ben is megmaradt.³⁶

A meghatalmazás rendszerint bármikor visszavonható volt, hacsak az alapul szolgáló jogviszonyból más nem következett. Ez a jogviszony határozta meg az egyéb *megszűnési okokat* is (1900. évi törvény 1016. § első bekezdés). Mivel meghatalmazás a meghatalmazott vagy akár harmadik személyek érdekében is adható, ez utóbbi esetekben a meghatalmazó nem dönthetett egyoldalúan a visszavonásról. Ugyanakkor, e jogszabály alapján nem lehetett kikötni a meghatalmazás visszavonhatatlanságát bármely meghatalmazás esetén. Csak az a meghatalmazás lehetett visszavonhatatlan, amely az alapul szolgáló jogviszony természetéből következett.³⁷ A visszavonás egyoldalú nyilatkozat, amelyet a meghatalmazotthoz kellett intézni, és abban az időpontban vált hatályossá, amikor a meghatalmazott megkapta. Egyéb megszüntető tény

32 Vö. *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, i. m.*, 181–182.

33 1900. évi tervezet 993. §: „Valahányszor a 986., 987., 990., 991. §-ok szerint oly féllel szemben van helye a megtámadásnak, a kit vétkesség vagy a tévedés okozása nem terhel, a megtámadó, bár maga is vétkes, a másik félnek a szerződés megkötéséből eredő kárát megtéríteni köteles.”

34 1900. évi tervezet 2024. §: „[...] ha azonban a más nevében eljáró személy tévedésből a képviselőre jogosultnak vélte magát s a másik félre a szerződésből ingyenes előny vagy aránytalan nyereség háramlanék: csak a szerződés megkötéséből eredő kára megtérítését követelheti.”

35 *Indoklás a polgári törvénykönyv javaslatához, III. kötet, i. m.*, 53.

36 Nem mentesült bírálatoktól a tervezet ezen cikke sem. Baditz Lajos szerint a rendelkezés jogilag tarthatatlan, hiszen a megkötött jogügylet alapja a meghatalmazás. Ha a meghatalmazás semmis, függetlenül a semmisség okától, az egész jogügylet semmis. Javasolta a BGB megoldásának átvételét. BADITZ Lajos: *A polgári törvénykönyv tervezetének bírálata*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1904, 122–123. Almási Antal szerint ellentmondásos a rendelkezés, hiszen a meghatalmazás terjedelme szempontjából a tervezet az alapul szolgáló jogviszonyt mondja irányadónak harmadik személyre is, viszont a megtámadhatóság és semmisség szóban forgó esetei – amelyek tartalmi elemek –, valahányszor a harmadik személy érdeke sérülne, a szerződési tényállásra szorítja. ALMÁSI: *Jogügyletek...*, i. m., 6.

37 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, i. m.*, 184.

esetén a hatályosság időpontja, ha az nem a meghatalmazott személyében állott be, a tudomásulvétel időpontja. A harmadik személy, aki korábban értesült a megszűnési okról, a saját értesülésének időpontja volt az irányadó (1900. évi törvény 1016. § második és harmadik bekezdés).

A közhírré tett meghatalmazás megszűnését a meghatalmazó szintén közhírré kellett tegye, illetve köteles volt külön értesíteni azokat a harmadik személyeket, akiknek korábban a meghatalmazást címezte, vagy akik a meghatalmazottal jogügylet megkötése céljából összekötöttesben voltak (1900. évi törvény 1018. §). Amennyiben ezt elmulasztotta, nem hivatkozhatott a meghatalmazás megszűnésére, kivéve, ha bizonyítani tudta, hogy a harmadik személy tudhatott a meghatalmazás megszűnéséről (1900. évi törvény 1019. §).

Minden esetben, amikor a meghatalmazás megszűnt, a meghatalmazott köteles volt a meghatalmazásról kiállított okiratot visszaadni vagy bírói letétbe helyezni.³⁸ Ha ez nem volt lehetséges, mert például az okirat elveszett, vagy a meghatalmazott nem volt hajlandó átadni, a tervezet lehetőséget biztosított a meghatalmazás hatálytalanítására hivatalos hirdetmény útján is, amelyet járásbíróóságok bocsáthattak ki és a hivatalos lapban tettek közzé (1900. évi törvény 1021–1022. §).

A képviseletről szóló általános szabályokat az *álképviseletről* szóló rendelkezések zárták (1900. évi törvény 1023–1026. §). Álképviselet alatt a tervezet is azt a helyzetet érti, amikor valaki úgy köt szerződést más nevében, hogy nem rendelkezik képviseleti joggal, vagy a képviseleti jog határait túllépi.³⁹ Az álképviselet által kötött szerződés nem semmis *ipso jure*, viszont csak akkor válik hatályossá, ha a képviselt ezt utólag jóváhagyja. A helyzet hasonló ahhoz, mint amikor a korlátozottan cselekvőképes személy törvényes képviselőjének beleegyezése nélkül köt jogügyletet, így a tervezet analóg módon ennek egyes rendelkezéseit az álképviseletre is alkalmazni rendelte (konkrétan a 923. § második, harmadik és negyedik bekezdését és a 925. §-t). Így, a szerződő harmadik fél a függő jogi helyzet feloldásának céljából felszólíthatta a képviseltet a megkötött jogügylet jóváhagyására záros határidőn belül (legkevesebb 8 nap). Másrészt, ha nem tudott a képviseleti jog hiányáról, és a szerződést egyik fél sem teljesítette, egyszerűen elállhatott a szerződéstől (1900. évi törvény 1023. §). A jóváhagyás következményeként a szerződés hatályossá vált a képviselt és a harmadik személy között a szerződés megkötésének időpontjától, vagyis visszaható hatállyal (1900. évi törvény 944. §).

Amennyiben a képviselt nem hagyja jóvá az álképviselet által kötött jogügyletet, a harmadik személy saját választása szerint kérhette az álképviseletől a szerződés teljesítését vagy a nemteljesítésből eredő kárának megtérítését (1900. évi törvény 1024. § első bekezdés, első fordulat). Az álképviselet felelősségének alapja az ún. „*hallgatólagos*

38 Baditz Lajos az 1900. évi tervezet bírálatában rámutatott, hogy a bírói letétbe helyezés lehetősége felesleges és gyakorlatban kivitelezhetetlen. BADITZ: *i. m.*, 123. Az mjt. a bírói letétbe helyezésre történő utalást már nem is tartotta meg. Lásd mjt. 1031. §.

39 A tervezet első szövege még csak a képviseleti jog hiányát említette, a mjt. azonban ezt kiegészítette a „*képviseleti jog határainak túllépésével*”.

garancia-ígéret”,⁴⁰ amely alapján a más nevében eljáró személy garantálja a másik szerződő félnek, hogy képviseleti joggal rendelkezik, ha ez utóbbi személy a képviseleti jogában megbízott és a körülményekhez képest megbízhatott.⁴¹ Az álképviselőhöz rendelt jogkövetkezmény az, hogy a szerződést úgy kellett tekinteni, mintha az álképviselő saját nevében kötötte volna,⁴² és a harmadik személlyel szemben *szerződéses felelősség* terhelte. A megoldást a tervezet a kt.-ből emelte át (kt. 52. § első bekezdés és 290. §) és tette alkalmazandóvá az általános magánjogban is. A más nevében eljáró személy felelőssége enyhébb, ha tévedésből képviselőre jogosultnak vélte magát,⁴³ és a harmadik személy a szerződésből ingyenes előnyt vagy aránytalan nyereséget szerzett volna. Ekkor csak a harmadik személy szerződés megkötéséből eredő kárát kellett megtérítenie (1900. évi törvény 1024. § első bekezdés, második fordulat). Végül az álképviselő egyáltalán nem felelt, ha a harmadik személy tudott vagy megfelelő gondosság mellett tudnia kellett volna a képviseleti jog hiányáról, vagy ha az álképviselő cselekvőképtelen volt, és törvényes képviselőjének a beleegyezése nélkül járt el (1900. évi törvény 1024. § második bekezdés). Ez utóbbi kivétel nem vonatkozott a cselekvőképtelen álképviselő által elkövetett jogellenes cselekményekre (például másik fél csalárd megtévesztése), amikor is a harmadik személlyel szemben *deliktualis* alapon felelt.⁴⁴

40 Almási Antal kifogásolta ezt az álláspontot. Véleménye szerint a kérdést a deliktualis felelősség mentén kellene megoldani, hiszen az álképviselő nem mint adós sért kötelmi jogot. Szerinte ez méltányosabb megoldás lenne a harmadik személyekkel szemben, mindaddig, amíg korlátozottan cselekvőképes személy is lehet képviselő. A kérdést így nem cselekvőképes, hanem a vétkesség mentén kellene megoldani. ALMÁSI: *Jogügyletek..., i. m., 7.* Az álképviselőnek ezt a felelősségét a bírói gyakorlat is az álképviselő hallgatóságos garanciaígéretére vezette vissza, s ennek következtében csak az álképviselővel szerződő félnek – s nem magának az álképviselőnek – adta meg a jogot, hogy a szerződés teljesítését követelje. Lásd a következő Kúria-határozatokat: 1932. február 4-i P. IV. 3388/1930. sz., 1932. május 10-i P. IV. 7198/1930. sz.; 1932. november 15-i P. VI. 7272/1930. sz. Idézi SZLADITS: *Magánjogi tényállások..., i. m., 328.*

41 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, i. m., 189.*

42 *Uo., 189.*

43 Például hamis meghatalmazást kapott, vagy nem tudott a meghatalmazás érvénytelenségéről.

44 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, i. m., 191.* Haller Károly ellentmondásosnak tartotta ezt a kivételt, tekintettel a tervezet 1009. § rendelkezésére, miszerint akár korlátozottan cselekvőképes személy is lehetett képviselő. HALLER Károly: *Észrevételek a polgári törvénykönyv tervezetéhez*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1901, 21. Bár részletesebben nem fejti ki álláspontját, a probléma a következőképpen tehető fel: ha korlátozottan cselekvőképes képviselőként eljárhat, mi indokolja, hogy álképviselő viszont nem lehet? Ezt a kritikát Almási Antal (ALMÁSI: *Jogügyletek..., i. m., 7.*) és Besnyő Bernát (BESNYŐ: *i. m., 446.*) a főelőadományban kifejtették, viszont – véleményünk szerint helyesen – úgy vélték, hogy a kivétel indokolt, hiszen nem megengedhető, hogy a kiskorú azt a szerződést, amelyet a saját nevében érvényesen nem köthet meg, megköthetné álképviselőként másnak a nevében azzal a következménnyel, hogy annak alapján személyesen válna felelőssé. Vö. *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főelőadomány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag, VI. kötet, i. m., 150.*

Az 1900. évi törvény külön szabályozta az álképviselő által harmadik személyekhez intézett egyoldalú nyilatkozatok, valamint a harmadik személyek álképviselőhöz intézett egyoldalú nyilatkozatainak joghatásait. Az 1900. évi törvény 1016. §-a alapján a képviselő harmadik személyhez intézett egyoldalú nyilatkozatai *hatálytalanok*, ha a meghatalmazását okirattal nem igazolja, és a harmadik a nyilatkozatot ez okból haldéktalanul visszautasítja. A harmadik személy a nyilatkozatot nem utasíthatja vissza, ha a képviselő értesítette a meghatalmazásról.⁴⁵ Az álképviselő által tett egyoldalú jognyilatkozatok tehát alapvetően nem keletkeztek függő jogi helyzetet, kivéve, ha a harmadik személy az egyoldalú nyilatkozatot nem utasította vissza. Ez utóbbi esetben az álképviselő által megkötött szerződésre vonatkozó szabályokat rendelte alkalmazni a tervezet, vagyis a képviselt utólag jóváhagyhatta az egyoldalú jogügyletet. Ugyanezen logika mentén nem keletkezett függő jogi helyzetet a harmadik személy álképviselőhöz intézett egyoldalú nyilatkozata, ez esetben is a törvény a *hatálytalan-ság* szankcióját írta elő (1900. évi törvény 1025. § első bekezdés). Ezek alóli kivétel, ha a harmadik személy az álképviselőhöz vele egyetértve intézett jognyilatkozatot, mely esetben szintén az álképviselő által megkötött szerződésekre vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni.⁴⁶ Amíg az első tervezet az egyoldalú nyilatkozatokat két különálló §-ban szabályozta (1900. évi törvény 1016. és 1025. §-ok), addig a második szövegtől kezdődően ezt egy cikkben belül, sokkal átláthatóbban, az álképviselőre vonatkozó szabályok között helyezték el (1913. évi törvény 807. §; mjt. 1035. §).

Bár nem tartozik szorosan a képviselő kérdésköréhez, a tervezet, tekintettel a helyzetek hasonlóságára, a *jogosulatlan rendelkezést* is az álképviselőtről szóló részben szabályozta (1900. évi törvény 1026. §). Jogosulatlan rendelkezés alatt azt a helyzetet értette, amikor valaki úgy rendelkezik egy tárgyról (dologról), hogy a rendelkezés időpontjában nem tulajdonos. A tervezet, hasonlóan az álképviselőhöz, nem tekintette *ipso iure* semmisnek az ilyen szerződést, hanem hatályát szintén a jogosult (tulajdonos) jóváhagyásától tette függővé, amely visszaható hatállyal bírt. A rendelkezés hatályossá vált akkor is, ha a jogosulatlan rendelkező a tárgyat vagy a rendelkezési jogot utólag megszerezte. A visszaható hatály ez esetben nem volt alkalmazandó. Ez utóbbi esetben, ha több ellenkező rendelkezés történt, csak a korábbi vált hatályossá.⁴⁷

45 A bizottsági szövegváltozatban ezt kiegészítették azzal, hogy a harmadik személy a jognyilatkozat jóvágyásáról tudott, vagy a törvényes képviselő e minősége közhírré van téve (1913. évi törvény 807. §. első bekezdés).

46 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, i. m., 192–193*; Szász István: *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre, II. kötet*, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1949, 313.

47 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, i. m., 193–194*. Weiss Ignác a BGB rendelkezéseiből kiindulva, szükségesnek látta volna szabályozni azokat az eseteket, amikor a jogosult a rendelkező örökösévé válik, és fordítva, amikor a rendelkező válik a jogosult örökösévé. Másrészt, a több ellenkező rendelkezés hatálya kapcsán véleménye szerint nem világos, hogy ez a szabály a jóváhagyásra is vonatkozik, vagy csak azokra az esetekre, amikor a rendelkező utólag jogosulttá válik vagy a rendelkezési jogot utólag megszerezte. Nem egyértelmű tehát, hogy az „*ezekben az esetekben*” fordulat mire vonatkozik (A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főlőadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag, VI. kötet, i. m., 145). Az első probléma tekintetében a főlőadmányban kifejtették, hogy csak akkor lett volna értelme szabályozni azt az esetet,

3. Megbízás

Az 1900. évi törvény rendszerében az ügyleti képviselőt kifejezetten szabályozott formája a *megbízás*, de képviselői jogot szolgálati vagy vállalkozási szerződés is eredményezhetett. Az 1900. évi törvény 1659. §-ának meghatározása alapján „A megbízás elvállalása által a megbízott kötelezi magát, hogy a reábizott ügyet a megbízó akaratához képest s érdekének megfelelően ellátja. A megbízás tárgya nemcsak vagyoni ügy, hanem egyéb teendő is lehet.”⁴⁸ A tervezet indoklásában is hangsúlyosan kiemelik, hogy a megbízás (mint szerződés) és meghatalmazás (egyoldalú nyilatkozat) különálló jogintézmények. Bár a meghatalmazás jogalapja lehet a megbízás is, de nem kizárólag, ugyanis szolgálati vagy társasági szerződés alapján is adható meghatalmazás.⁴⁹ Kiemelik továbbá, hogy a megbízás bár az ügyvitelről szóló részben került szabályozásra, tulajdonképpen a *munkaszerződés* „szubszidiárius” típusa (*genusa*),⁵⁰ vagyis olyan szerződés, amelynek tárgya valamely másvalakinek érdekében végzendő emberi munka, és amely nem minősíthető szolgálati vagy vállalkozási szerződésnek.⁵¹ Bár a szolgálati és vállalkozási szerződésekhez is kapcsolódhat képviselői jog, mégis a megbízás az a szerződés, amelynek elsődleges kötelezettsége más nevében és érdekében történő eljárás. A továbbiakban ezért csak a megbízási szerződés szabályaival fogunk külön foglalkozni.

A tervezet látszólag szakít azzal a római jogi alaptétellel, hogy a megbízás csakis ingyenes lehet („*mandatum, nisi gratuitum, nullum est*”), bár, ahogy erre fentebb rámutattunk, már a korai időszakot leszámítva a rómaiaknál is fölülírta a gyakorlat ezt a szabályt. Ezzel a tervezet eltér a BGB azon ellentmondásos felfogásától, mely szerint a megbízás fogalmi eleme az ingyenesség, mégis a szolgálati szerződés szabályai mellett a megbízásra vonatkozó szabályokat is alkalmazza az olyan szolgálati (tehát szükségszerűen visszterhes) szerződésekre, melyeknek tárgya valamely ügy

amikor a jogosult a rendelkező örökösévé válik, ha az örökös korlátlanul felelne a hagyatéki tartozásokért. A tervezet rendszerében azonban az örökös a tartozásokért csak a hagyatéki vagyonnal felel. Másrészt, ha a rendelkező a jogosult örökösévé válik, kimeríti a tárgy vagy a rendelkezési jog utólagos megszerzésének esetét. A második problémát illetően kifejítették, hogy a több ellenkező rendelkezés szabályai egyértelműen csak a 1026. § második bekezdésére vonatkoznak (ha a rendelkező a tárgyat vagy a rendelkezési jogot utólag megszerzi). Ennek ellenére a második szövegben az „*ezekben az esetekben*” fordulatot „*ebben az esetben*” fordulatra cserélték. *Uo.*, 151.

48 Az 1659. § második bekezdését a második tervezettől kezdődően elvetették.

49 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet*, Grill Károly Cs. és K. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1902, 411.

50 A megbízás szubszidiárius jellegét fejezte ki az 1900. évi tervezet 1660. §. második bekezdése („*Ha valaki jutalom fejében háztartási, gazdasági vagy üzleti teendők ellátását vállalja magára, a szerződés megbízásnak csak akkor tekintetik, ha a körülményekből kitűnik, hogy a felek megbízási, s nem szolgálati viszonyt akartak létesíteni*”), majd pedig a mjt. 1616. §. második bekezdése („*Valamely ügy ellátásának szerződéses elvállalására csak annyiban kell a megbízás szabályait alkalmazni, amennyiben nem esik más szerződés szabályai alá.*”).

51 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m.*, 412.

ellátása.⁵² Az 1900. évi törvény 1660. §-a úgy fogalmaz, hogy „jutalom (tiszteletdíj)” a megbízottnak csak akkor jár, ha ki van kötve, vagy ha a körülmények szerint nem lehet feltételezni, hogy a megbízott az ügy ellátására díjtalanul vállalkozott. A díj mennyisége, ha sem megállapodás, sem hatósági díjszabás nem határozza meg, a helyi szokás szerint kerül meghatározásra (1900. évi törvény 1601. §, amelyek alkalmazandóak voltak a megbízásra is). A tervezet indoklásában előbb kifejtik, hogy a tervezet „teljesen emancipálta a megbízás fogalmát az ügyvitel ingyenességének kellékétől”, ugyanakkor jogi természetét illetően *egyoldalú konszenzuál szerződésnek* minősítik.⁵³ Ezen az sem változtat, hogy a megbízónak is lehetnek kötelességei a megbízottal szemben (a megbízással járó költségek megelőlegezése vagy megtérítése, a megbízottat ért kár megtérítése), és az sem, ha jutalmat, tiszteletdíjat kötöttek ki, hiszen ezek a kötelezettségek csak esetlegesek, nem a megbízás természetéből fakadnak. A jutalom, tiszteletdíj nem minden esetben fedi a megbízott szolgáltatásainak értékét és egyébként sem fix, hiszen felmondás vagy a teljesítés lehetetlenülése esetén a megbízott csak részben jogosult arra.⁵⁴ A tervezet megjelenése utáni szakirodalom egy része nem tartotta megalapozottnak az indoklás ezen érvelését, a visszterhes megbízást kétoldalú szerződésnek minősítette.⁵⁵

A visszterhesség kérdésének jelentősége volt a megbízás más szerződésektől való elhatárolása szempontjából is. Az ingyenes munkaszolgáltatás megbízásnak, ajándékozásnak vagy nevesítetlen (innommát) szerződésnek minősült, a visszterhes munkaszolgáltatás, ha az emberi munka bizonyos eredményére irányult, mindig vállalkozási szerződésnek. A visszterhes, emberi munkára általánosságban (nem valamilyen konkrét eredményre) irányuló szerződések, ha háztartási, gazdasági vagy üzleti teendőre vonatkoztak, szolgálati szerződésnek minősültek, kivéve, ha a felek megegyezése megbízási szerződésre utalt. Minden egyéb munkavégzés aszerint minősült szolgálati szerződésnek vagy megbízásnak, hogy az alkalmazás állandó vagy eseti jellegűt.⁵⁶

A megbízás ingyenessége vagy visszterhessége *a megbízott felelőssége* szempontjából is meghatározó tényező volt, ugyanis az 1900. évi törvény 1664. §-a alapján a megbízott

⁵² *Uo.*, 414.

⁵³ Ugyanakkor, a törvény a megbízott díjazását „jutalomnak”, zárójelben „tiszteletdíjnak” nevezte, ami a római jogi hagyományra vezethető vissza. Ezzel szemben a mjt. a „jutalom” kifejezést a „díj”-ra cseréli, megtartva zárójelben a „tiszteletdíj” kiegészítést (mjt. 1617. §).

⁵⁴ Vö. *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m.*, 415; *Indoklás a polgári törvénykönyv javaslatához, III. kötet, i. m.*, 320.

⁵⁵ Lásd pl. VILLÁNYI László: *Ügyvitel = Magyar magánjog. Kötelmi jog különös része*, szerk. SZLADITS Károly, GRILL Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1942, 665. Ellenkező álláspontért lásd. HEVESI Illés: *Ügyvitel = Bíráli vélemények a polgári törvénykönyv törvényjavaslatáról, IV. füzet, Kötelmi jog*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1914/63–66, 198–223, 201. Trócsányi József hibásnak tartotta, hogy a törvény alapvetően ingyenesen fogta fel a megbízást, hiszen elenyésző azon esetek száma, amikor a megbízást ingyen vállallják el. Véleménye szerint a törvény a visszterhes megbízást kellett volna főszabályként szabályozza, és ez alóli kivételként az ingyenes megbízást. TRÓCSÁNYI József: *A munkaszerveződések és a megbízás a magyar polgári törvénykönyv javaslatában*, Jogtudományi Közlöny, 1914/24, 259–260, 259.

⁵⁶ Vö. *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m.*, 412–413; VILLÁNYI: *i. m.*, 664.

gondatlansága enyhébb megítélés alá esett, ha azt „*jutalom és egyéb érdek nélkül, merő szívességből vállalta el*”. A tervezet általános szabályai alapján egyébként a megbízott minden gondatlanságért felelt (*omnis culpa*). Az „*enyhébb megítélés*” nem azt jelentette, hogy a megbízott mentesül az általában elvárható gondosság követelményétől, hanem lehetőséget adott a bírónak arra, hogy a gondatlanság megítélésénél enyhébb mértéket alkalmazzon.⁵⁷

A megbízási szerződés érvényességét a tervezet semmiféle alakiséghez nem köthette. Összhangban a képviselő általános szabályaival (1900. évi törvény 1014. §), a tervezet a megbízás kapcsán sem szabályozza az *általános és különös* megbízást, ugyanazon megfontolások mentén.

Az 1900. évi törvény 1661. §-a alapján, aki bizonyos ügyek ellátására nyilvánosan ajánlkozott, vagy ellátásukra nyilvánosan ki van rendelve (például ügyvéd, közjegyző), ha a kapott megbízást nem akarja elfogadni, haladéktalanul köteles értesíteni a megbízót. Ugyanez a kötelesség terhelte azt a személyt is, aki meghatározott személyllyel szemben ajánlkozott bizonyos ügyek ellátására. Bár a jogszabály kifejezetten nem állapította meg, mi az értesítés elmulasztásának következménye,⁵⁸ az indoklásban kifejtették, hogy ebben az esetben kötelemszegésről van szó, így a kötelek általános szabályaiból következik, hogy a megbízott az értesítés elmulasztásából fakadó kár megtérítésére kötelezhető. Nem kívánták átvenni a kt.⁵⁹ és más európai törvénykönyvek⁶⁰ azon megoldását, amely ilyen esetben hallgatólagosan elfogadottnak vélelmezi a megbízást, inkább az osztrák és német polgári törvénykönyv megoldását tartották követendőnek.⁶¹

A megbízás tartalma tekintetében alapvetően a felek megállapodása volt az irányadó. A megbízott fő kötelessége volt a megbízást a megbízó utasításainak megfelelően személyesen ellátni, köteles volt értesíteni a megbízót az ügy állásáról és a teljesítés körében felmerülő eseményekről, a teljesítés után számot adni, és átadni a megbízónak mindent, amit a megbízás teljesítése során kapott.

A megbízott természetesen köteles volt a *megbízó utasításai szerint eljárni*, ezektől csak akkor térhetett el, ha feltételezhette, hogy a körülmények ismeretében a megbízó az eltérést jóváhagyta volna. Minden esetben a megbízott köteles volt előzetesen

57 *Indoklás a polgári törvénykönyv javaslatához, III. kötet, i. m.*, 323. Marton Géza kifogásolta, hogy a törvény főlegesen egy felelősségi (*culpa*) fokozatot hoz létre, amelynek terjedelme bizonytalan. MARTON Géza: *Az objektív felelősség elve a Magánjogi Törvénykönyv javaslatában*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1933/1, 52–105, 82. Marton nyomán Schwartz Tibor még tovább ment, és az ingyenes kötelezettségvállalások esetén még fokozottabb előrelátást és gondosságot követelt volna meg. SCHWARTZ Tibor: *A kártérítés kérdése a megbízási ügyletnél*, Kereskedelmi Jog, 1934/6, 95.

58 Emiatt bírálták is a tervezet ezen paragrafusát. Lásd *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főlőadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag, VI. kötet, i. m.*, 323.

59 Kt. 340. §: „*A kereskedő, ki egy másikkal üzleti összeköttetésben áll, vagy ez irányában megbízások teljesítésére ajánlkozott, köteles a nyert megbízás vagy ajánlat iránt azonnal nyilatkozni, ellenkezőleg hallgatása az ajánlat, illetőleg a megbízás elvállalásának tekintetik.*”

60 Például: porosz Landrecht, svájci kötelmi jogi törvény, Apáthy-féle tervezet.

61 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m.*, 416.

értesíteni a megbízót az eltérésről, és ha a halasztás nem járt veszéllyel, a megbízó rendelkezését megvárni (1900. évi törvény 1662. § első és második bekezdés). A második szövegváltozat az előzetes értesítést csak azokban az esetekben kívánta meg, amikor a halasztás nem járt veszéllyel, nem volt ugyanis logikus az első szöveg értelmében megkövetelni az értesítési kötelezettséget, ha a megbízó rendelkezését egyébként nem kellett megvárni.⁶² Az első szöveg különös szabályokat tartalmazott az ún. „*magasabb tudományos képzettséget vagy szakismeretet feltételező hivatásszerű szolgálatokra*” vonatkozóan (pl. ügyvéd, orvos, mérnök). Ezek esetében a megbízó utasításait csak annyiban kellett figyelembe venni, amennyiben a hivatással s a szolgálatok természetével meg egyeztethető (1900. évi törvény 1662. § harmadik bekezdés). Ez utóbbi rendelkezést a következő szövegváltozatok elhagyták, azzal az indokkal, hogy a következtetés a megbízás meghatározásából is levezethető.⁶³

Szintén csak a tervezet első szövegében kapott helyet az a rendelkezés, mely szerint, ha a megbízás szerződéskötésre irányul, és a megbízott terheesebb feltételekkel kötötte azt meg (drágábban vett vagy olcsóbban adott), a megbízó nem köteles elismerni az így kötött szerződést, kivéve, ha a megbízott vállalja az árkülönbség megtérítését (1900. évi törvény 1663. §). Ez tulajdonképpen az álképviselő azon esete, amikor a képviselő a képviselői jog határain túllépve köti meg a szerződést, melyet egyébiránt a kt. 370. § a bizományra vonatkozóan hasonlóan szabályozott. A későbbi tervezetek nem tartották meg a rendelkezést, feltehetően azért, mert a jogkövetkezmény az álképviselőre vonatkozó szabályokból is levezethető.

A megbízott főszabály szerint *személyesen* volt köteles a megbízást ellátni, harmadik személyre csak akkor ruházhatta át, ha erre kifejezett engedélyt kapott. Az 1900. évi törvény 1666. §-a határozta meg a megbízott felelősségét átruházás, helyettesítés esetén. Jogosult átruházás esetén a megbízott csak az átruházás körüli vétkeségért (*culpa in eligendo*) felelt, jogosulatlan átruházás esetén viszont minden kárért, amely az átruházás nélkül nem következett volna be. Kétség esetén a megbízást harmadik személyre átruházni nem lehetett. A megbízót – akár jogosult, akár jogosulatlan átruházás történt – engedményezés nélkül (*cessio legalis*) megillették a megbízott

62 HEVESI: *i. m.*, 202.

63 *Indoklás a polgári törvénykönyvjavaslatához, III. kötet, i. m.*, 321. Fogler Béla már az első szöveg kapcsán úgy vélekedett, hogy az 1662. §. harmadik bekezdését el kell hagyni, ugyanis visszaélésekhez vezethet, amit nem tud kompenzálni a megbízó esetleges kártérítési jogosultsága. Az utasítási jog véleménye szerint a megbízó olyan sarkalatos joga, amit csak a legkivételesebb esetekben lehet korlátozni. *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő föléadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag, VI. kötet, i. m.*, 323. Hevesi Illés szerint hiba volt elhagyni az 1662. §. harmadik bekezdését, mivel így teljesen ki van utasítva a tudományos képzettségű vagy szakismerettel bíró megbízott a megbízó tudatlanságának vagy rosszakaratának. HEVESI: *i. m.*, 204. A mjt.-hez fűzött észrevételeiben Sárffy Andor úgy vélte, hogy ezekben az esetekben sem lehet a megbízó határozott utasításaitól eltérni. Nem kötelezhető azonban a megbízott, hogy meggyőződésével ellentétesen járjon el, így a megbízást felmondhatja, akár alkalmatlan időben is, hiszen a felmondás fontos ok miatt történik. SÁRFFY Andor: *Észrevételek a magánjogi törvénykönyv javaslatának 1616.-1696. §-aihoz (Ügyvitel, közösség, egység, alakszerű kötelmek)*, Magyar Jogi Szemle, 1929/3, 89–108, 92.

helyettessel szembeni követelése, vagyis közvetlenül fordulhatott az eredeti megbízott által állított helyettes ellen.

A megbízott *értesítési és számadási kötelezettségével* kapcsolatban a tervezet szintén átvette a kt. bizományos számadási kötelezettségére vonatkozó szabályait, némileg kiegészítve azokat.⁶⁴ A megbízott köteles volt a megbízó kérésére – ha a körülmények megkívánták, anélkül is – értesíteni a megbízót az ügy állásáról és az ügyvitel körében előforduló eseményekről, valamint a megbízás teljesítése után eljárásáról számot adni (1900. évi törvény 1666. §). Köteles volt átadni mindent, amit a megbízótól vagy a megbízás teljesítése során más személyektől kapott (1900. évi törvény 1667. § első bekezdés).⁶⁵ Ha a megbízott saját érdekében használta fel azokat az összegeket, amelyeket köteles lett volna a megbízónak átadni vagy az ő érdekében felhasználni, a felhasználás napjától számítva köteles volt kamatot fizetni (1900. évi törvény 1668. §).

Az 1900. évi törvény rendszerében a megbízás nem feltétlenül eredményezett közvetlen képviselést. Erről tanúskodik az 1667. § második bekezdése, mely alapján a megbízott azokat a „követeléseket, melyeket harmadik személy ellen a saját nevében, de megbízója számlájára szerzett, át kell engednie a megbízónak. Ily követelések azonban a megbízónak a megbízotthoz s ennek hitelezőihez való viszonyában engedmény nélkül is a megbízó követeléseinek tekintendők.” A rendelkezés értelmében az így szerzett követelések a harmadik személyekkel szemben (külső viszony) a megbízott követeléseinek minősültek, így szükséges volt azokat átengedni, a megbízó-megbízott viszonyában (belső viszony) viszont a megbízó követeléseinek.⁶⁶ Ez a rendelkezés látszólag ellentmondásban állt a tervezet 1008. §-ára vonatkozó indoklással, mely szerint a közvetett képviselést intézményének a helye a kereskedelmi jogban van, ezért nem kívánják a Polgári törvénykönyvben szabályozni. Mégis az 1667. § második bekezdésében tulajdonképpen ez történt, a Polgári törvénykönyvbe emelték a kt. korábban már idézett 374. §-át. A tervezet második szövegéből már kikerült az 1667. § második bekezdése, azzal az indoklással, hogy ez a jogkövetkezmény egyébként is kiderül a 793. § második bekezdésének (az 1900. évi törvény 1008. § második bekezdésének megfelelően) rendelkezéséből.⁶⁷ Ebből következik, hogy az 1667. § második bekezdése tulajdonképpen a közvetlen képviselést akaratlan formájára akart vonatkozni, csak ez az elfogadott szövegéből nem derült ki egyértelműen. Így viszont valóban fölösleges volt a rendelkezés, hiszen nem volt más, mint a képviselést általános szabályaiban már rögzített tétel megismétlése.

64 Kt. 369. §: „[...] tartozik továbbá a megbízót a szükséghez képest tudósítani, s őt különösen a megbízás teljesítéséről haladéktalanul értesíteni; kötelességében áll végre a megbízónak az ügyletről számolni, s irányában azt, mit az ügylet alapján követelhet, teljesíteni”.

65 Nem volt jelentősége annak, hogy a megbízott a vagyontárgyat a megbízó vagy maga részére szerezte. A harmadik személy által az ügyre való tekintettel biztosított jutalékok és kedvezmények szintén a megbízót illetik meg. A megbízott nem volt köteles azonban kiadni azokat a dolgokat, amelyeket az ügyvitel alkalmából, de okozati összefüggés nélkül kapott. *Indoklás a polgári törvénykönyv javaslatához, III. kötet, i. m., 322*; Villányi szerint nem volt köteles kiadni a megbízott azokat a juttatásokat, amelyek a hűségbe és jó erkölcsbe ütköztek, de ilyenkor a megbízó megtagadhatta a megbízási díj megfizetését, illetve ha a juttatások nem haladták meg a szokásos mértéket. Vö. VILLÁNYI: *i. m., 674*.

66 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m., 425*.

67 *Indoklás a polgári törvénykönyv javaslatához, III. kötet, i. m., 322*.

A megbízó köteles volt megbízás teljesítéséhez szükséges *költségeket megelőlegezni*, vagy ha a megbízott teljesítés során saját maga állt bizonyos költségeket, azokat megtéríteni (1900. évi törvény 1669, 1670. §). A tervezet nem követelte meg, hogy a költségek objektíve szükségesek vagy hogy eredményes legyen. Elég volt, ha a körülmények tekintetében a rendes embertől elvárható gondosság mellett a megbízott arra a következtetésre jutott, hogy a megbízó érdekében szükséges.⁶⁸ Az 1900. évi törvény még úgy rendelkezett, hogy amennyiben a megbízott a teljesítése *következtében* saját hibáján kívül kárt szenvedett, a megbízó köteles volt azt megtéríteni. Nem felelt azonban olyan kárért, amely bár a megbízás teljesítése *alkalmából* merült fel, de nem állt vele okozati összefüggésben (1900. évi törvény 1671. §).⁶⁹ A tervezet további tárgyalását előkészítő főelőadományban az elvi kérdések között tárgyalták azt a kérdést, hogy milyen károk megtérítését követelheti a megbízott a megbízótól. Az egyik álláspont szerint nem kellene eltérni a megbízás esetében sem a tervezet által egyébként konzekvensen követett vétkességi elvtől, és a megbízót csak abban az esetben lehetne a megbízott által elszenvedett károk megtérítésére kötelezni, ha a megbízó hibájából vagy az ő érdekkörében fordult elő.⁷⁰ Egy másik álláspont szerint éppen ellenkezőleg, a Code Civil mintájára minden, a megbízás teljesítése alkalmával, és nem csak a teljesítés következtében keletkezett kár megtérítését látta volna célszerűnek. A tervezetben kitarítottak amellest, hogy a megbízás teljesítéséből a megbízottra háramló károkat a megbízó köteles megtéríteni, azt azonban mégis meg kell követelni a kártérítés előfeltételeként, hogy a kár a megbízás teljesítésével okozati összefüggésben legyen.⁷¹ Ennek ellenére a második szövegváltozattól kezdődően elhagyták az 1671. § második bekezdését, amely az okozati összefüggés követelményét kifejezetten rögzítette,⁷² azzal az indoklással, hogy az csupán az első bekezdés magyarázata.⁷³

Visszterhes megbízás esetén a megbízó köteles volt a megbízás teljesítése után a megbízott díját (jutalmát, tiszteletdíját) kifizetni.⁷⁴ Ha a teljesítés a megbízott hibáján kívül lehetetlenné vált, a megbízotat a megbízás teljesítése érdekében addig kifejtett

68 *Uo.*, 323.

69 A megbízás veszélyeinek („*perriculumának*”) viselését a tervezet a megbízóra hárította. *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez*, IV. kötet, i. m., 430.

70 A tervezet második szövegéhez fűzött bírálatában ezt az álláspontot képviselte Meszlény Artúr és Hevesi Illés is. Vö. MESZLÉNY Artúr: *Megbízás = Bíráló vélemények a polgári törvénykönyv törvényjavaslatáról*, IV. füzet, *Kötelmi jog*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1914/63–66, 191–198, 195; HEVESI: i. m., 211.

71 Vö. *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főelőadomány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag*, VII. kötet, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1905, 320–322; *Indoklás a polgári törvénykönyv javaslatához*, III. kötet, i. m., 320.

72 A mjt. 1627. §-a a következőképp fogalmazott: „*Ha a megbízott a megbízás teljesítése következtében hibáján kívül kárt szenved, megbízójától méltányos kártérítést követelhet.*”

73 *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főelőadomány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag*, VI. kötet, i. m., 325.

74 A megbízott a díjat csakis a megbízótól követelhetette. A Kúria 1906. november 29-i 293/906. sz. döntésében megállapította: „*a bizalmon alapuló megbízási viszony természetéből következik, hogy az, aki más ügyének ellátására vállalkozott, attól a harmadiktól, akivel a megbízásból kifolyólag a megbízó érdekében ügyletet létesíteni kíván, a maga részére jutalmat vagy egyéb előnyt megbízójának tudta és hozzájárulása nélkül ki nem köthet és amennyiben ezt megteszi, a megbízottnak ez a cselekménye a megbízással járó köteles hűség és tisztesség megsértésének tekintete alá esik*”. A P. VI. 14/1925. sz. ítéletben pedig a Kúria rámutatott, hogy az a tény, hogy a megbízó

munkásságáért a díj arányos része illette meg (1900. évi törvény 1672. §). Ez utóbbi szabályt egészítette ki a mjt. azzal, hogy amennyiben a teljesítés a megbízó hibájából vált lehetetlenné, a bíróság a megbízottnak a 2. bekezdés szerint öt megillető járandóságon felül a díj összegének határai között a körülményekhez képest méltányos kárpótlást ítélhetett meg (mjt. 1628. §, harmadik bekezdés).

Az 1900. évi törvény a megbízás *megszűnési okai* közül kifejezetten csak az egyoldalú felmondást, a megbízott vagy megbízó halálát vagy cselekvőképtelenné válását szabályozta. Ettől eltekintve a szerződéseket általában megszüntető okok esetén is megszünt a megbízás.

A tervezet nem tért el a korabeli polgári törvénykönyvek azon szabályától, miszerint mind a megbízó, mind a megbízott egyoldalúan, bármikor, indoklás nélkül felmondhatja a szerződést.⁷⁵ E jog önkényes gyakorlásának veszélyeivel szemben viszont kártérítési szabályokat is megállapított. Kártérítés kötelezettsége terhelte mind a megbízót, mint a megbízottat, ha nyomós ok nélkül, *alkalmatlan időben*⁷⁶ mondták fel a megbízást (1900. évi törvény 1673. § első bekezdés).⁷⁷ Ha a megbízó fontos ok nélkül mondta fel a visszerthes megbízást, a megbízott kárpótlási összeget követelhetett, amelynek mértéke nem haladhatta meg a megbízási díj összegét (1900. évi törvény 1673. § második bekezdés). A tervezet indoklásában rámutattak, hogy ez a kártérítés nem a kikötött megbízási díjnak a teljesítéssel arányos része akart lenni (amit egyébként is követelhetett a megbízott, hiszen tulajdonképpen arról az esetről van szó, amikor önhibáján kívül lehetetlenné vált a megbízás teljesítése), hanem annak a lehetőségnek a kompenzálása, hogy a felmondás következtében a megbízott nem tudja a teljes kikötött díjat követelni.⁷⁸ A mjt. egységesítette a szankciórendszert azokra az esetekre, amikor a megbízás a megbízó hibájából vált lehetetlenné, a megbízó fontos ok nélkül mondja fel a megbízást, vagy ő maga szolgáltatja a felmondási okot. Ezekben az esetekben a mjt. fentebb idézett 1628. §-ának harmadik bekezdését rendelte alkalmazni, vagyis a megbízott addig kifejtett munkájáért a díj arányos része illette meg és a díj összegének határai között a körülményekhez

tudott a megbízó a harmadikkal kötött megállapodásáról, a megbízottat nem menti fel feltétlenül, mert szükséges az is, hogy a megbízó tudjon a harmadiktól a saját részére kikötött díjazás nagyságáról, különben a megbízó jóhiszeműen feltételezheti, hogy a megbízott csak a szokásos keretek között mozgó díjszabást kötött ki a harmadiktól. VILLÁNYI: *i. m.*, 678.

⁷⁵ A joggyakorlatban megállapították, hogy amennyiben több megbízó az ügy ellátására egy közös megbízottat rendelt, a közös megbízott a megbízás értelmében csak addig járhat el, amíg a megbízók valamelyike a megbízást vagy kifejezetten vissza nem vonja, vagy a megbízástól eltérő utasítást nem ad. Kúria, 1910. szeptember 22-i 1746/910. sz. döntés.

⁷⁶ 1874. évi XXXIV. törvénycikk 41. §. harmadik bekezdése az ügyvédi megbízás esetén 30 napos felmondási időt írt elő.

⁷⁷ Meszlény Artúr bírálta a tervezet fogalomhasználatát, amely mindkét fél megszüntetési jogát „*felmondásnak*” nevezi. Mivel a felek helyzete nem kölcsönös, véleménye szerint a megbízó részéről helyesebb volna „*visszavonásról*” beszélni. Vö. MESZLÉNY Artúr: *A megbízás, mint szervezetjogi ügylet*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1935/12, 473–484, 484. Trócsányi József szerint pedig helytelen a törvény azon álláspontja, miszerint ha valamelyik fél saját nyomós érdeke miatt alkalmatlan időben mondja fel a szerződést, mentesül a kártérítési kötelezettség alól. Saját érdekből joghátrány nélkül lehet a másiknak kárt okozni, ezért javasolta, hogy a kártérítési kötelezettség alól csak akkor mentesüljön a felmondó fél, ha az okot a másik fél szolgáltatta. TRÓCSÁNYI: *i. m.*, 260.

⁷⁸ *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m.*, 433–434.

képest méltányos kárpótlás (mjt. 1629. § második bekezdés).⁷⁹ Az 1900. évi törvény indoklása szerint, ha a megbízott mondja fel a megbízást, akár jogos okból, nem illeti meg az addig kifejtett munkájáért a díj arányos része, hiszen a jogos ok csak a kártérítési kötelezettség alól menti fel.⁸⁰ Ezt a rendelkezést a szakirodalomban vitatták, rámutatva arra, hogy ebben az esetben is megilleti az addigi munkájával arányos díj – mintha a teljesítés hibáján kívül vált volna lehetetlenné –, és csak akkor lehetne megtagadni tőle, ha a felmondás oka nem a megbízó érdekkörében merült fel.⁸¹ A megbízó nyomós okok miatt (*justa causa*) a megbízást akkor is felmondhatta, ha felmondási jogáról lemondott (1900. évi törvény 1673. § harmadik bekezdés).

A megbízó halála csak kétség esetén, a megbízott halála minden esetben megszüntette a megbízási szerződést. A természetes személy megbízó cselekvőképtelenné válása,⁸² illetve a jogi személy megbízó ellen indított csődeljárás esetén a megbízás szintén megszűnt (1900. évi törvény 1674. §). Ezt a rendelkezést a tervezet második szövege már kiegészítette azzal a pontosítással, hogy a megbízó cselekvőképességének megszűnése az ellátandó ügyre kell vonatkozzon (1913. évi törvény 1376. § második bekezdés). Következésképpen a megbízott cselekvőképtelenné válása vagy ellene indított csődeljárás nem szüntette meg *ipso iure* a megbízást, viszont okot szolgáltatathatott a megbízónak a megbízás felmondására.⁸³

A megbízás felmondása abban az időpontban vált hatályossá, amelyben a másik fél az erre vonatkozó nyilatkozatot megkapta. Más módon történő megszűnése esetén, ha a megszüntető körülmény nem a megbízott személyében állt be, akkor abban az időpontban szűnt meg, amikor a megbízott erről értesül, vagy kellő gondosság mellett értesülhetett róla (1900. évi törvény 1675. §). Mindezek ellenére, a megszűnési októl függetlenül, a megbízás részlegesen hatályban maradt – a halaszthatatlan teendők tekintetében –, amíg a megbízó, annak örököse vagy törvényes képviselője ezek iránt intézkedni tudott.⁸⁴ A megbízott halála esetén örökösei azonnal kötelesek voltak értesíteni a megbízót, és lehetőség szerint gondoskodni a megbízó érdekeinek megóvásáról, amíg az intézkedik (1900. évi törvény 1676. §).⁸⁵

79 A tervezet második szövegének ebben az értelemben történő módosítását Hevesi Illés is javasolta. HEVESI: *i. m.*, 213.

80 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m.*, 432.

81 VILLÁNYI: *i. m.*, 684.

82 A tervezet megfogalmazása szerint „*elmebetegség, elmevöngeség vagy pazarlás miatt gyámság alá kerül*”.

83 *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m.*, 435.

84 A tervezet a megbízás részleges hatályban maradását minden megszűnési okra kiterjesztette, szemben a BGB megoldásával, amely csak a megbízó halála, szerződésképtességének elvesztése, ellene elindított csődeljárás és a megbízott halála esetére rendelte ezt el. Például felmondás esetén a megbízott a halaszthatatlan teendők sem volt köteles ellátni. *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet, i. m.*, 437.

85 Meszlény Artúr kifogásolta az „*örökösre*” történő utalást. Szerinte a tervezet ezen rendelkezése „*nem veszi figyelembe, hogy itt is személyes és nem vagyoni ügyről van szó, melyhez az örökösnek mint ilyennek semmi köze*”. Célszerűbbnek látta volna a „*hozzátartozó*” fogalmának használatát, hiszen több jogszabály operál ezzel a kifejezéssel olyan esetekben, ahol a valamilyen jog vagy kötelezettség megállapításánál a közvetlen érdekelthez való személyes

Végül fontosnak tartotta a tervezet azt is kimondani, hogy a tanács vagy ajánlás, hacsak szerződési viszony vagy jogellenes cselekedet nem áll fenn, nem állapít meg felelősséget (1900. évi törvény 1677. §).

4. Következtetések

Az 1900-as évek elején közzétett tervezeteket és szövegváltozatokat összességében nézve pozitívan értékelte a jogászai közeg, szakmai színvonaluk vitán felül állt, a megfogalmazott bírálatokat, kritikákat alapvetően a jó szándékú korrekció szándéka jellemezte. A tervezet ötödik szövegét, a mjt.-t, a szakirodalom kiemelkedő szellemi alkotásként minősítette és minősíti, amely alkalmas lett volna arra, hogy törvénykönyvként is hatályba lépjen. Mindez azonban nem valósult meg.⁸⁶ Az okok között szokás említeni a nagy gazdasági világválságot (1929–1933), a szokásjogot a kodifikációval szemben előnyben részesítő álláspontokat, a mjt. véglegesítésében kiemelt szereppel rendelkező Szász Béla korai halálát, illetve azt az elgondolást, hogy a Polgári törvénykönyv ne bontsa meg a trianoni békeszerződés folytán más államokhoz került egykori országrészekkel még részben meglévő magánjogi jogegységet.⁸⁷ A mjt. bár nem került elfogadásra, a munka nem volt hiábavaló, hiszen később modellként szolgált az 1959. évi Ptk. és a hatályos magyar Ptk. számára. Ugyanakkor a bírói gyakorlat is hasznosította, határozatokban gyakran található utalások a tervezetek vagy mjt. rendelkezéseire.

Almási Antal az 1926-ban megjelent *A kötelmi jog kézikönyve* című munkájának előszavában a következőképp foglalta össze a tervezetek jelentőségét: „*Javaslatunk ugyanis azon az úton halad, amelyen két más, ugyancsak törvényhozási mű jellegével bíró, és törvényerőre szintén nem emelkedett kiváló szellemi termék a magyar nemzet történeti válságainak idejében a magyar jog teljes átalakítását és fejlesztését gondviselesszerűen már elérte volt: a török vész idejében Werbőczy Tripartituma, az osztrák abszolutizmus után pedig az országbírói értekezlet. A polgári törvénykönyv Javaslata pusztán belső meggyőző ereje alapján ugyanoly mértékben hatolt be és hatja át bírói gyakorlatunkat, mint a magyar jogalkotási géniuszunk ez a két gyümölcse tette volt.*”⁸⁸

Ami a polgári törvénykönyvtervezetek ügyleti képviselőre gyakorolt hatását illeti, ki kell emelni, hogy a magyar jogban ez volt a képviselő szabályozására tett első saját

viszony és nem örökös minőség az irányadó (pl. egy személyt ért magánjogi személyes sértéssel szemben a sértett hozzátartozóinak van kereseti joga, az elhunyt személyes kötelezettségeiből folyó személyes teendők végzésére is a hozzátartozók kötelesek gondoskodni). Mészlény: *Megbízás...*, i. m., 198.

86 A mjt.-t 1928. március 1-jén terjesztették az Országgyűlés elé, az 1931. évi XXII. törvény-cikk pedig különleges eljárást írt elő a tervezet elfogadására.

87 Vö. VERESS Emőd: *Az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslatról = Az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 29–32; VÉRÁS Lajos: *Adalékok a Polgári Törvénykönyv történeti és összehasonlító jogi értékeléséhez = Tanulmányok a 65 éves Lenkovic Barnabás tiszteletére*, szerk. KESERŰ Barna Arnold, KÓHIDI Ákos, Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest–Győr, 2015, 567.

88 ALMÁSI Antal: *A magyar magánjog kézikönyve*, Téba Kiadóvállalata, Budapest, 1926, 6.

próbálkozás, amely nagymértékben meghatározta a későbbi magyar Ptk. képviseleti felfogását és annak legtipikusabb formájának számító megbízási szerződést. Itt elég utalni a megbízás és meghatalmazás egyértelmű különválasztására, illetve arra, hogy a magyar jogban a megbízás hagyományosan bármilyen más nevében végzett tevékenységre vonatkozhat, szemben a francia mintájú szabályozásokkal, ahol a megbízás elsősorban szerződéskötésre vonatkozik. Ennek további következménye a megbízás hézagpótló jellege, mely szerint megbízásnak minősül minden olyan tevékenység kifejtésére szóló megállapodás, amely nem vállalkozási vagy munkaszerződés.

Bár alapelvi szinten nem tartalmazott a korabeli nyugati polgári törvénykönyvektől merőben eltérő megoldásokat, és tagadhatatlanul érződik rajta a BGB befolyása (képviselet és megbízás elkülönítése, képviseleti elv, a megbízás főszabály szerinti ingyenessége stb.), a tervezet szerkesztői sok esetben tudatosan térnek el attól, figyelembe véve a német szakirodalomban és joggyakorlatban jelzett hiányosságokat és más törvényhozások megfelelőbbnek talált rendelkezéseit. Több esetben megpróbálták a különböző törvénykönyvek megoldásait összehangolni és köztes megoldásokat találni. Ilyen például a képviselet esetében a szerződési akarat hiányainak, valamint valamely körülmény ismeretének megítélése, vagy a megbízás esetén a megbízó felelősségének kérdése a megbízottat ért károk tekintetében. Ez utóbbi a megbízási szerződés legvitatottabb kérdésének bizonyult. Találkozunk ugyanakkor egészen sajátos, egyedi megoldásokkal, mint a közvetlen képviselet akaratlan formájának szabályozása és elkülönítése a bizományi szerződéstől vagy a jogosulatlan rendelkezés szabályozása a képviselet körében. A tervezetek képviseleti szabályainak további érdeme, hogy szerkesztői igyekeztek a joggyakorlatban megszárdult elvi tételeket is rögzíteni (például a képviselő hallgatólagos garanciaigérete).

Irodalomjegyzék

1. *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főelőadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag, VI. kötet*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1905.
2. *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetének további tárgyalását előkészítő főelőadmány és a tervezetre vonatkozó bírálati anyag, VII. kötet*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1905.
3. ALMÁSI Antal: *Jogügyletek a Tervezetben*, Ügyvédek Lapja, 1902/17, 5–7.
4. ALMÁSI Antal: *A magyar magánjog kézikönyve*, Téba Kiadóvállalata, Budapest, 1926.
5. BALOGH Judit: *A magánjog átalakításának 1848-as kísérlete és az osztrák jog uralma*, Jogtudományi Közlöny, 1999/10, 409–416.
6. BADITZ Lajos: *A polgári törvénykönyv tervezetének bírálata*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1904.
7. BESNYÓ Bernát: *A képviselet Magyarország magánjogi törvénykönyvének javaslatában*, Polgári Jog, 1930/9, 436–447.
8. HALLER Károly: *Észrevételek a polgári törvénykönyv tervezetéhez*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1901.

9. HEVESI Illés: *Ügyvitel = Bíráló vélemények a polgári törvénykönyv törvényjavaslatáról, IV. füzet, Kötelmi jog*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1914/63–66, 198–223.
10. *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, III. kötet, Kötelmi jog*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1901.
11. *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, IV. kötet*, Grill Károly Cs. és K. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1902.
12. *Indoklás a polgári törvénykönyv javaslatához, III. kötet, Kötelmi jog*, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1914.
13. KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve*, Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1907.
14. MARTON Géza: *Az objektív felelősség elve a Magánjogi Törvénykönyv javaslatában*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1933/1, 52–105.
15. MESZLÉNY Artúr: *Szerződés = Bíráló vélemények a polgári törvénykönyv törvényjavaslatáról, III. füzet, Kötelmi jog első fele*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1914/59–62, 5–54.
16. MESZLÉNY Artúr: *Megbízás = Bíráló vélemények a polgári törvénykönyv törvényjavaslatáról, IV. füzet, Kötelmi jog*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1914/63–66, 191–198.
17. MESZLÉNY Artúr: *A megbízás, mint szervezetjogi ügylet*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, Franklin Kiadó, Budapest, 1935/12, 473–484.
18. NEMESSÁNYI Zoltán: *Közvetett képviselet – közvetlen kapcsolatok*, PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2009.
19. SÁRFFY Andor: *Észrevételek a magánjogi törvénykönyv javaslatának 1616.-1696. §-aihoz (Ügyvitel, közösség, egység, alakszerű kötelmek)*, Magyar Jogi Szemle, 1929/3, 89–108.
20. SCHWARTZ Tibor: *A kártérítés kérdése a megbízási ügyletnél*, Kereskedelmi Jog, 1934/6, 94–97.
21. SZÁSZY István: *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre, II. kötet*, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1949.
22. SZLADITS Károly: *A magyar magánjog fogalma, fejlődése és tudománya = Magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog. I. kötet*, szerk. SZLADITS Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941.
23. SZLADITS Károly: *Magánjogi tényállások = Magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog. I. kötet*, szerk. SZLADITS Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941.
24. TRÓCSÁNYI József: *A munkaszerződések és a megbízás a magyar polgári törvénykönyv javaslatában*, Jogtudományi Közlöny, 1914/24, 259–260.
25. VÉKÁS Lajos: *Adalékok a Polgári Törvénykönyv történeti és összehasonlító jogi értékeléséhez = Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*, szerk. KESERŰ Barna Arnold, KÓHIDI Ákos, EÖTVÖS József Könyv- és Lapkiadó Bt. – SZÉCHENYI István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest–Győr, 2015, 564–574.
26. VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = Ad salutem civium inventas esse leges: Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019, 157–171.
27. VERESS Emőd: *Az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslatról = Az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 17–32.
28. VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2022.
29. VILLÁNYI László: *Ügyvitel = Magyar magánjog. Kötelmi jog különös része*, szerk. SZLADITS Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1942.